

Analysis of the Policy of Developing Relations with New China based on Realism Theory

10.30495/PIR.2023.1956446.3487

Imani Ali¹

Received:2022/08/19 Accepted:2022/12/11	Research Article
--	------------------

Abstract

This article explains how to develop relations with New China .Therefore, the policy analysis process is used as a policy-transition method. And realism is used as a political theory. The process of conducting research begins with analytical problem-solving and ends with writing an executive policy. The main problem of the research is to write executive policies in relation to the new China. The main research question is: How should the policy of developing relations with China be based on the political theory of realism?" The main goal of the research: Describing how to make policies for the relationship with the new China, relying on the capability of Iran in the Asian region .The socio-cultural situation of Iran and China and the international environment have been explained in this research as effective variables on the policy making of the relationship with the new China. The research method is descriptive research; the researcher collects information by exploratory study and using related books and documents. The important innovation of the research is the emphasis on executive capabilities instead of projecting subjective concepts. By doing this research, the void of theoretical foundations will be solved and Executive policies are also written to develop relations with China.

Keywords: Challenging power; New China; Policy making; Political theory; Realism

Imani, A. (2022). Analysis of the Policy of Developing Relations with New China based on Realism Theory. *International And Political Research Quarterly*, 14(53), pp. 57-74.

¹Assistant Professor of Army Command and Staff University J.A.A. *Imani@Casu.ac.ir* (Corresponding Author)

تحلیل سیاست توسعه رابطه با چین نوظهور مبتنی بر نظریه واقع‌گرایی

10.30495/PIR.2023.1956446.3487

علی ایمانی^{*۱}**مقاله پژوهشی**

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۵/۲۸

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۹/۰۲

چکیده

این مقاله به تحلیل سیاست‌های توسعه رابطه با چین نوظهور می‌پردازد؛ بنابراین از فرایند تحلیل سیاستی به‌عنوان روش سیاست‌گذاری و واقع‌گرایی به‌عنوان نظریه سیاستی استفاده می‌شود. فرایند انجام تحقیق با مسئله‌شناسی تحلیلی آغاز و با ارائه پیشنهاد سیاستی خاتمه می‌یابد. مسئله اصلی پژوهش ارائه سیاست‌های اجرایی جهت رابطه با چین نوظهور است. سؤال اصلی پژوهش عبارت است از این که "سیاست‌های توسعه رابطه با چین مبتنی بر نظریه سیاستی واقع‌گرایی چگونه باید باشد؟" هدف اصلی بر "تبیین سیاست‌های مبتنی بر ظرفیت‌سازی در محیط داخلی و محیط منطقه‌ای برای رابطه با چین نوظهور" تأکید دارد. وضعیت فرهنگی اجتماعی ایران و چین و محیط بین‌الملل به‌عنوان وضعیت‌های مؤثر بر سیاست‌گذاری رابطه با چین نوظهور در این پژوهش تبیین گردیده است. روش تحقیق اسنادی است، محقق با مطالعه اکتشافی و بهره‌برداری از کتب و اسناد مرتبط به جمع‌آوری اطلاعات می‌پردازد. نوآوری مهم تحقیق تأکید بر قابلیت‌های اجرایی بجای طرح مفاهیم انتزاعی است؛ بنابراین پس از تحلیل داده‌ها، پیشنهادها، اقدامات اجرایی ارائه می‌گردد. با انجام این پژوهش، خلأ در مبانی نظری پوشش و سیاست‌های اجرایی جهت توسعه رابطه با چین نوظهور ارائه می‌شود.

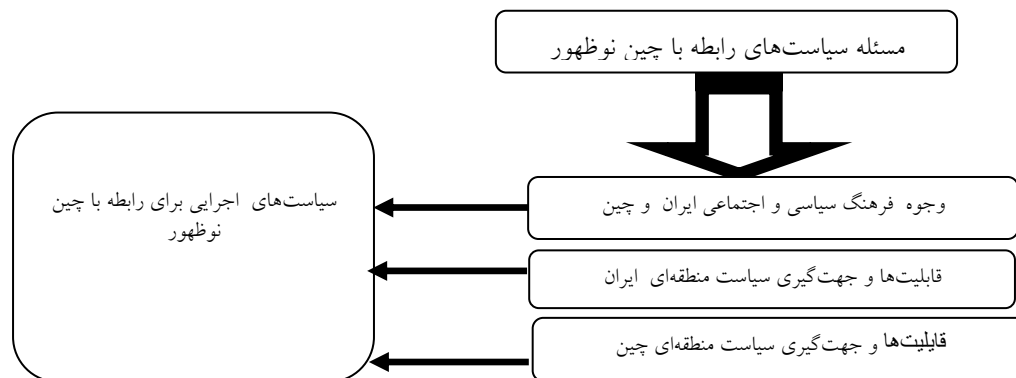
واژگان کلیدی: واقع‌گرایی، چین، قدرت نوظهور، سیاست‌گذاری، نظریه سیاستی

ایمانی، علی (۱۴۰۱). تحلیل سیاست توسعه رابطه با چین نوظهور مبتنی بر نظریه واقع‌گرایی. فصلنامه تحقیقات سیاسی و بین‌المللی. شماره ۵۳. صفحات ۷۴-۵۷.

*۱ استادیار دانشگاه فرماندهی و ستاد ارتش ج.ا.ا. ایمانی@Casu.ac.ir

مقدمه

مهم‌ترین تحول سده بیست یکم آنست که برای نخستین بار طی ۵۰۰ سال گذشته مرکز سیاست جهان در حال تغییر از آتلانتیک به پاسیفیک با ظهور چین به‌عنوان منادی رقابت هژمونیک در شرق آسیا است (شیرخانی و محروق، ۱۳۹۹: ۱۵). پیدایش فضای جدید کنشگری برای قدرت چالشگر نوظهور به‌منظور صعود به نقاط فوقانی قدرت منطقه‌ای منجر به ایجاد ساختار منعطف و سلسله‌مراتبی دوگانه در منطقه آسیاست. یعنی رهبری سلسله‌مراتبی اقتصادی در منطقه در حال انتقال به چین است و محور پاسیفیک در رقابت با محور آتلانتیک در حال شکل‌گیری است. تغییر نظام قدرت منطقه‌ای و چگونگی سیاست‌های ج.ا. ایران در مواجهه با وضعیت جدید مهم‌ترین مسئله این پژوهش است. به‌این‌ترتیب محقق در پی ارائه پیشنهاد سیاستی برای رابطه ج.ا. ایران با چین نوظهور است. نوظهور بودن قدرت چین از آنجاست که در مقابل قدرت جهانی هژمون (آمریکا) به‌عنوان یک قدرت چالشگر ظهور نموده است. محقق بر توسعه روابط با چین تأکید دارد نه گسترش، زیرا توسعه وجه کیفی و کمی رابطه را مدنظر دارد. این مقاله بر بنیاد مفاهیم نظری در پی پاسخ به این سؤال است که "سیاست‌های توسعه رابطه با چین مبتنی بر نظریه واقع‌گرایی چگونه باید باشد؟" از آنجا که روش پژوهش اسنادی و بهره‌گیری از فرایند چرخه سیاست‌گذاری عمومی است، بنابراین مطابق مدل مفهومی زیر وجوه فرهنگ سیاسی و اجتماعی ایران و چین و سیاست منطقه‌ای این دو کشور و عوامل محیطی تأثیرگذار بر روابط چین و ایران، ابعاد اصلی سیاست‌گذاری خارجی با این کشور شرق آسیا است. محقق بر هدف اصلی مبنی بر "تبیین چگونگی سیاست‌های مبتنی بر ظرفیت‌سازی در محیط داخل و محیط منطقه‌ای برای رابطه با چین نوظهور" تأکید دارد. چین از ۱۹۷۹ در ارتباط رو به گسترش با ج.ا. ایران بوده است و جهانی‌شدن قدرت چین بر اهمیت موضوع می‌افزاید. چین اکنون قدرت هژمون جهانی را از خلیج فارس تا دریای چین جنوبی و در کل منطقه آسیا و اقیانوسیه به چالش طلبیده است، ابتکار بزرگ کمربند راه و ایجاد بانک توسعه آسیایی نیاز چین به جذب سرمایه و انرژی و توسعه قدرت اقتصادی را عیان می‌کند و تعامل با این قدرت نوظهور هم قاره‌ای و همسایه ایران از طریق آسیای میانه را به یک مسئله سیاستی تبدیل می‌کند و در دستور کار سیاستی در این پژوهش قرار می‌گیرد. نوآوری مهم تحقیق تأکید بر قابلیت‌های اجرایی بجای طرح مفاهیم انتزاعی است. محقق با رویکرد سیاست‌گذاری و تأکید بر نظریه واقع‌گرایی به ارائه پیشنهاد‌های سیاستی جهت چگونگی توسعه رابطه با چین نوظهور بر اساس مدل مفهومی زیر می‌پردازد.

نمودار شماره ۱- مدل مفهومی پژوهش

۱- پیشینه پژوهش

از آنجا که پژوهش حاضر در چارچوب سیاست منطقه‌ای ج.ا. در قاره آسیا به تبیین چگونگی رابطه با چین نوظهور پرداخته، بنابراین پژوهش‌هایی با این مضمون و محتوا از مطلوبیت برخوردار است. پژوهش‌های به شرح جدول ذیل راهنمایی است برای این پژوهش که به تبیین رابطه جمهوری اسلامی ایران با چین نوظهور بپردازد.

جدول شماره ۱- پیشینه پژوهش

ردیف	عنوان پژوهشگر	محل نشر	یافته پژوهش	کاربرد پژوهش در این تحقیق

پژوهش

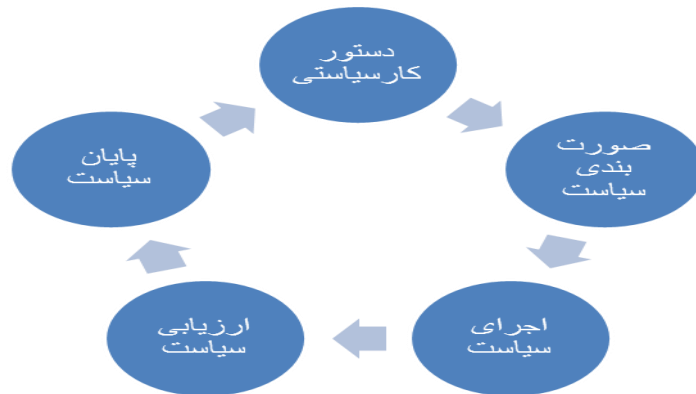
<p>نقش محیط‌ها در فهم و هدیریت امنیتی در این پژوهش مورد توجه است و همچنین نظریه سیستمی دیوید ایستون مورد استفاده قرار گرفته است. پژوهش حاضر با ادراک منفعت محور بجای سیاستگذاری امنیتی به قابلیت‌سازی اجرایی برای توسعه روابط ج.ا.ا. و ج.خ چ پرداخته است.</p>	<p>بر اساس فرضیه تحقیق محیط امنیتی یک بازیگر ورودی و نهاده نظام سیاستگذاری خارجی و امنیتی آن محسوب می‌شود. این ورودی در فراگرد ادراک محیطی و دریافتی که رهبران تصمیمگیر از داده‌های محیط امنیتی دارند، پردازش شده و خروجی آن در قالب کنشها و تصمیمات شناخته‌شده‌ای همچون دکترین امنیتی، سیاست امنیتی، راهبرد امنیتی و رویکردهای سیاست خارجی و امنیتی بروز و ظهور می‌یابد</p>	<p>۱ محیط امنیتی و سیاستگذار ی خارجی و امنیتی؛ ارائه یک الگوی تحلیلی ۱-سید فصلنامه مطالعات راهبردی سیاستگذار نورعلی‌وند ی عمومی</p>
<p>الگوی مواجهه چین با سوریه برای تحلیل رفتار سیاست خارجی پکن مطلوبیت دارد و محقق در پژوهش حاضر و با بهره‌گیری از این مقاله بخش‌هایی از الگوی احتمالی رفتار چین در تعامل با ایران را تحلیل نموده است.</p>	<p>در چارچوب نظریه موازنه نرم و با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی این فرضیه بررسی شده است که چین به طور غیرمستقیم به موازنه قوا در سوریه کمک کرده‌است. اما پکن بیش از این که نگران سرنوشت سیاسی و ژئوپلیتیکی سوریه باشد درصدد تقویت جایگاه اقتصادی خود در سوریه پسابحران است.»</p>	<p>۲ رویکرد چین در بحران سوریه و جایگاه احتمالی آن در سوریه پسابحران ۱-احسان فصلنامه پژوهشهای راهبردی سیاست ۲-نوذر فلاحی</p>
<p>این پژوهش راهنمای محقق برای طرح سیاست‌هایی اجرایی با نگاه به آینده در ارتباط با چین نوظهور است</p>	<p>تغییر موازنه قدرت در شرق آسیا توسط قدرت نوظهور چین موضوع اصلی این پژوهش است. نوسازی اقتدارگرایانه، گام برداشتن در مسیر ابرقدرتی، بر تن نمودن جامه هژمون از ۲۰۴۰ به بعد برای چین مدعاهای قابل توجه این طرح پژوهشی است.</p>	<p>۳ معمای چین محمدحسین نشر امین- الضرب ین باقی</p>

حلقه مشترک پژوهش‌های بالا نگاه منفعت‌محور چین به رابطه با سایر کشورهاست؛ از آنجا که شکل‌گیری رابطه بین دو کشور ایران و چین از الگویی مورد اجماع طرفین پیروی می‌نماید، بنابراین عملگرایی و بهره‌گیری از الگوهای سیاست خارجی با مطلوبیت بیشتر از اهمیت برخوردار است.

۲- مبانی نظری پژوهش

یکی از اصلی‌ترین مدل‌های سیاست‌گذاری با عنوان مدل چرخه‌ای مشهور است. این چرخه از تشخیص و دریافت مسئله آغاز و شکل‌گیری، طراحی و اجرای سیاست (خط‌مشی) را نیز شامل می‌شود. ارزیابی، اصلاح، تغییر و خاتمه سیاست نیز در این چرخه قرار دارد. اینکه چه

موضوعاتی و چگونه وارد عرصه سیاست‌گذاری می‌شوند و به خط‌مشی عمومی تبدیل می‌شوند، در داخل این چرخه قابل تحلیل است (دانش فرد، ۱۳۹۳: ۲۹). چرخه سیاست‌گذاری مراحل است که سیاست‌گذاری باید طی کند تا به صورت یک فرایند موفق ظاهر گردد. مراحل سیاست‌گذاری بر اساس چرخه ذیل است (ملک‌محمدی، ۱۳۹۴: ۱۶):

نمودار ۲- چرخه فرایند سیاست‌گذاری

محقق بر اساس مدل چرخه‌ای بالا صرفاً در قالب سه بند "مسئله‌شناسی" و "بهره‌گیری از نظریه سیاستی برای صورت‌بندی سیاست" و در پایان ارائه "سیاست‌های اجرایی" به مطالعه اکتشافی، گردآوری و تحلیل داده‌ها می‌پردازد. روش گردآوری اطلاعات کتابخانه‌ای و تبیین هدف تحقیق باتکیه بر اسناد و مدارک و تجزیه تحلیل استدلالی و عقلانی خواهد بود؛ بنابراین به توصیف ویژگی‌های فرهنگی سلیسی دو کشور/تمدن ایران و چین پرداخته می‌شود. این ویژگی‌ها در سیاست‌گذاری رابطه با چین نوظهور مؤثر است. همچنین توصیف ابعاد مبانی سیاست‌گذاری اجرایی رابطه با چین نوظهور انجام می‌شود. زیرا منطق و چرایی وضعیت مطلوب بررسی می‌گردد. یعنی جایگاه دو کشور در ساختار نظام بین‌الملل با تمرکز بر واقعیت‌های تعیین بخش سیاست خارجی دو کشور ایضاً می‌گردد. در این مکانیزم، سیاست‌نگاشتی از واقعیت به اقدام است؛ ابتدا واقعیت تبیین می‌شود یعنی، تأثیر ابعاد (وجوه فرهنگی سیاسی اجتماعی ایران و چین، قابلیت و جهت‌گیری سیاست منطقه‌ای ج.ا.ایران و چین و قابلیت و واقعیات محیط بین‌الملل) بر (سیاست‌های اجرایی توسعه رابطه با چین نوظهور) تبیین، آنگاه اقدام اجرایی در یک مکانیزم تحلیل فرایندی و در بستر نظریه واقع‌گرایی شکل می‌گیرد.

در ارائه پیشنهاد سیاستی باید قابلیت حکومت را لحاظ نمود. قابلیت حکومت یعنی اینکه دستگاه‌ها و سازمان‌های یک کشور چقدر می‌توانند قانونی که بر روی کاغذ نوشته شده را به اجرا تبدیل کنند. هرچه فاصله این دو کمتر باشد قابلیت حکومت بالاتر است. به عبارت دیگر صورت‌بندی و تشریح سیاست معقول و منطقی یک چیز و اجرای واقعاً موفق آن چیز دیگری است (مت اندرو، ۱۳۹۸: ۵۲). سازمان‌های با قابلیت قوی سازمان‌هایی هستند که در آنها عواملان دست به اقداماتی می‌زنند که اهداف هنجاری سازمان را پیش ببرند (مت اندرو، ۱۳۹۸: ۱۴۳). در این پژوهش سیاست‌گذاری توسعه رابطه با چین نوظهور مسئله پژوهش است. چگونگی سیاست‌گذاری در ایران مبتنی بر ارزش‌های ساختاری است که طی یک‌صد سال اخیر بر ایستار ذهنی نخبگان سلیسی، تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران سپهر اجتماعی سیاسی حاکم بوده است.

همچنین نگاه چین به رابطه با سایر کشورها منفعت محور است؛ لذا بهره‌گیری از رئالیسم به‌عنوان نظریه سیاستی در تحلیل سیاست‌های رابطه با این قدرت چالشگر از مطلوبیت پژوهشی برخوردار است. مهم‌ترین تفاوت این پژوهش با پژوهش‌های دیگر تأکید بر وجه سیاستی و اجرایی رابطه با چین نوظهور است. وجوه ذیل در قرارگرفتن مسئله رابطه با چین نوظهور در دستور کار سیاستی و همچنین صورت‌بندی سیاست توسعه رابطه با آن مؤثر است:

۲-۱- فرهنگ سیاسی و اجتماعی ایران و چین

وقتی دو کشور با داشتن دولت وارد رابطه سیاسی و تجاری با یکدیگر می‌شوند، آنگاه دیپلماسی شکل می‌گیرد. ایران و چین از کهن‌ترین کشورها با داشتن ساختار دولت متمرکز می‌باشند ایستارهای ذهنی رهبران و سوابق کهن تاریخی ملت‌ها در پایداری روابط سیاسی بسیار تأثیرگذار است.

ساموئل هانتینگتون^۱ بر این اساس به موضوع گسل تمدنی و سپس جنگ تمدن‌ها می‌پردازد و دو تمدن اسلامی و کنفوسیوسی را از چالش‌های مهم تمدن لیبرال دموکراسی ذکر می‌نماید (هانتینگتون، ۱۳۷۶: ۸۹). هانتینگتون همچنین معتقد است که دموکراسی‌ها با یکدیگر وارد جنگ نمی‌شوند. از آنجا که سیاست‌گذاری توسعه رابطه دو کشور ایران و چین به‌عنوان چشمه‌های مهم تمدن اسلامی و کنفوسیوسی موضوع پژوهش حاضر است، بنابراین ایضاً وجوه فرهنگی و سیاسی و تمدنی دو کشور برای خلق چشم‌اندازی واقع‌گرایانه برای گسترش روابط این دو کشور به شرح جدول زیر از اهمیت برخوردار است:

جدول شماره ۱- بررسی وجوه فرهنگ سیاسی و اجتماعی و جغرافیایی ایران و چین

کشور	ایران	چین
وجوه فرهنگ سیاسی و اجتماعی		
تاریخ تشکیل دولت	۲۵۰۰ سال (سلسله هخامنشی ۳۳۰-۵۵۰ پ.م)	۳۶۰۰ سال (سلسله چو (۱۱۲۲ ق.م تا ۲۲۱ پ.م))
وسعت	۱/۶۴۸ میلیون کیلومتر مربع	۹/۹۶ میلیون کیلومتر مربع
جمعیت	۸۰ میلیون نفر	۱/۴ میلیارد نفر
طول مرز و همسایگان	۸۷۰۰ کیلومتر مرز با ۱۵ کشور همسایه	۲۲۰۰۰ کیلومتر مرز با ۱۴ کشور همسایه
زمین قابل کشت	کمتر از نیمی از سرزمین چین قابل کشت است (۲۰ درصد جمعیت جهان را داراست) ^۲	تنها ۱۴.۴ درصد زمین در ایران قابل کشت است.
فرهنگ حکمرانی	تمرکزگرا	تمرکزگرا (لیف، ۱۳۹۷: ۲۱۳)
اندیشه سیاسی	-ثنویت‌گرایی مانوی (اصالت خیر/شر) (فولر، ۱۳۷۷: ۲۰) -دوگانه شاه/رعیت در حوزه حکمرانی -دوگانه امام/پیرو در حوزه مذهبی -تشیع -بلوک‌بندی قدرت حول کانون اصلی	-استمرار اسطوره وحدت در شخص امپراتور -اعتدال، بردباری و صبر (شایگان، ۱۳۸۳: ۲۰۳) -هماهنگی میان همه اجزا نظام سیاسی (وحدت و یکپارچگی هرآنچه زیر آسمان است) (تیکو و ویور، ۱۳۹۰: ۲۵۵) -تعهد همه زيردستان در مقابل بالادستان (اعم از پسر در مقابل پدر یا تیولدار در مقابل ارباب
نظام اقتصادی	-ارباب/رعیتی -آب منبع اصلی تنظیم مناسبات اجتماعی و اقتصادی (ویتفولگل، ۱۳۹۲: ۴۷) -بهره‌گیری از صنعت مونتاژ	-خصلت دیوانسالارانه دولت و رابطه زمینداری با آن (مور، ۱۳۶۹: ۱۷۸) -ساختار فئودالی/تیولداری در دوران باستان -کمونیستی دوران مدرن -بازار از ۱۹۷۹ تاکنون
شاخص قدرت و حیثیت دولت در دوران باستان	-وسعت جغرافیایی و ساتراپی‌های تحت انقیاد -معماری کاخهای حکومتی	-تعداد ارايه‌های جنگی چهاراسبه -تعداد و کیفیت دول متحد -چین در طول تاریخ یک قدرت بری بوده است

^۱ - Samuel Huntington

^۲ - Report on China's development and investment in land and water - Zhou Yangchuan

<p>-چین در مراحل ابتدایی قدرت دریایی خویش است.</p>	<p>-ایران در طول تاریخ یک قدرت بری بوده است -قدرت دریایی ایران با ظرفیت ژئوپلیتیکی آن فاصله معنادار دارد.</p>
<p>-فضیلت رهبری فردی</p>	<p>کانون اصلی قدرت -فضیلت رهبری فردی به رهبری جمعی</p>
<p>قویترین فرمانده کسی است که در جنگ پیروز شود(سون- تزو، ۱۳۶۴:۹)</p>	<p>سنت تفکر استراتژیک جنگ دائم بین خیر و شر وجود دارد (رجایی، ۱۳۷۶:۱۴)</p>
<p>جنگهای اول و دوم تریاک (۱۸۶۰-۱۸۴۰)</p>	<p>ورود استعمار جنگهای دوره اول و دوم قفقاز (۱۸۲۶-۱۸۰۵)</p>
<p>- کنش متقابل و ارتباطات شدید از الگوی اقتدار نظام چینی تبعیت میکند - دولتهای چینی هرگز تشکیلات دیپلماتیک دائمی ایجاد نکردند. - مرآده خارجی اغلب با امنیت و هدف توسعه طلبانه دولت رابطه مستقیم داشت. - سمتگیری دولت چینی ارتباط زیادی با تمایزات ایدئولوژیکی و فرهنگ نداشت. - جنگ، اتحاد و صلح آشکارا مرتبط با هدف و منافع فوری دولت بود. - مبادله بازرگانی شکلی از کنش متقابل دولت چینی بود. - اشکال مختلف براندازی و مداخله در امور داخلی دیگر دولتها عادی بود</p>	<p>سیاست خارجی - سه شکست تاریخی از سلوکیان، مغولان و تازیان - دائرمدار دوگانه دوست/دشمن - انگاره دولت قوی در سلوک با محیط منطقه‌ای و جهانی - پیوستگی بین سیاست داخلی و سیاست خارجی - ابهام در تعریف از منافع ملی - پافشاری بر خطا در برخی نقاط عطف تاریخی - دیپلماسی هراسی و ضعف در شکل- گیری دیپلماسی حرفه‌ای</p>
<p>چین بالذاته قدرتی تجدیدنظرطلب است(او، هال، ۱۳۹۶:۲۳)</p>	<p>نظام جهانی ج.ا.ا مخالف نظام جهانی موجود و خواهان تجدید این نظم است</p>
<p>برای چین هم چالش‌زا و هم فرصت‌آفرین(تیکتر و ویور، ۱۳۹۰:۲۴۹)</p>	<p>جهانی شدن چالش‌زا و تهدیدآمیز</p>
<p>-</p>	<p>دام توسعید^۱ بله</p>
<p>تجربه نیمه‌استعماری</p>	<p>مواجهه با غرب تجربه نیمه‌استعماری مهاجم</p>
<p>توطئه خارجی</p>	<p>ناکامی‌های تاریخی توطئه خارجی</p>
<p>سبک زندگی غربی مشتمل بر حقوق بشر و آزادی اجتماعی و قانون اساسی(دشمن حاکمیت و کرامت ملی)</p>	<p>تهدید ایدئولوژیکی سیک زندگی غربی (دشمن ارزشهای انقلاب اسلامی)</p>

مناقشه هسته‌ای	-	- در ۱۹۹۷ چین به قیمت رفع تحریم امریکا پروژه UCF اصفهان را نیمه کاره رها کرد
غرب با ج.ا.		- همه قطع‌نامه‌های علیه ایران توسط چین بدون رای ممتنع تایید گردید
پیمان امنیتی	خواهان پیوستن به این پیمان است	- از هویت برجام و همگام با پنج عضو دیگر حمایت نمود(صادقی، ۱۳۹۶: ۱۶۱-۱۲۱)
شانگهای		از ورود ایران به پیمان شانگهای حمایت کرده است(ثقفی عامری، ۱۳۹۰: ۵۸)

برای سیاست‌گذاری مطلوب در رابطه با چین نوظهور، هم ساختارهای دیرپای فرهنگی و اجتماعی و هم پتانسیل و ظرفیت اقتصادی و علمی از اهمیت برخوردار است و هم ادراک ذهنی نخبگان سیاسی که مسئول تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری در حوزه مربوطه می‌باشند. تبیین چگونگی سیاست‌های داخلی چین و سیاست‌گذاری داخلی حزب کمونیست چین نیز از اهمیت برخوردار است و لذا چشمه‌هایی از این سیاست‌گذاری داخلی ارائه می‌گردد (باقی، ۱۳۹۹: ۸۳):

-نوسازی نیروهای ارتش خلق چین از طریق تمرکز بر نیروی دریایی و یگان موشکی و کاهش نفرت ارتش ثابت دومیلیونی چین است.

-قدرت مرکزی بر این باور است که سرچشمه همه دانایی‌هاست

-حزب کمونیست همه‌جا هست، از سازمان‌های ورزشی تا گروه‌های هنری

-شرکت‌های دولتی اهمیت زیادی برای نظام کمونیستی چین دارند و رؤسای آنها از قدرت سیاسی چشمگیری برخوردارند.

-سرشت اقتدارگرایانه و متمرکز نظام کمونیستی چین بلا تغییر است، تدابیر در جلسات در بسته و بدون دخالت مردم اتخاذ می‌گردد.

- جاودانگی قدرت بالای‌پایین حکومت حزبی از کوی رهبری در شهر ممنوعه تا مقامات حزبی استان‌های دوردست نهادینه است.

-چین از اینکه بخشی از سیستم جهانی است که قواعد آن را شکل نداده ناراضی است.

-۷۰۰ مؤسسه و کلاس در سراسر جهان تعلیمات کنفوسیوس و زبان ماندارین آموزش می‌دهند.

-جعل (تقلب)، یک شاخص در چین است (فنبی، ۱۳۹۹: ۸)، ۸۰ درصد کالای تقلبی قاره اروپا و آمریکا از چین صادر می‌گردد،

مدارس قلابی با نام دانشگاه خارجی مدرک می‌فروشد.

۲-۲- قابلیت‌ها و جهت‌گیری سیاست جهانی چین نوظهور

در ۱۹۵۰ م. چوئن لای نخست‌وزیر و وزیر خارجه چین همراه با نخست‌وزیران هند و کامبوج اصول پنج‌گانه همزیستی مسالمت‌آمیز را پیش نهادند. در میانه دهه ۱۹۹۰ چین مفهوم امنیت نو^۱ را در انداخت که اعتماد متقابل، سود متقابل، برابری و همکاری هسته آن را تشکیل می‌داد و آن را در سازمان همکاری شانگهای بکار بست. در آغاز سال ۲۰۰۴ چین راهبرد "قد برافراشتن مسالمت‌آمیز" خویش را اعلام کرد و کوشید برای اجتناب از ستیز در دوران گذار قدرت راهی تازه بیابد (تیکتر و ویور، ۲۰۱۰: ۲۵۹-۱۳۹۰). نیمه‌های سال ۲۰۱۵ بانک توسعه چین اعلام کرد ۸۹۰ میلیارد دلار ذخیره کرده است تا در قریب ۹۰۰ طرح، بیشتر در زمینه ترابری، زیرساخت‌ها، و انرژی هزینه کند^۲. سپس بانک صادرات و واردات چین خبر داد تأمین هزینه‌هایی را آغاز کرده است که تخمین می‌زند ۱۰۰۰ طرح در ۴۹ کشور جهان در چارچوب ابتکار یک کمربند یک جاده باشد (فرانکوپن، ۱۳۹۹: ۵۵).

¹ New security concept

² -State council Information office, "six major economic corridors from the belt and road framework.china development bank invests 890 bn dollars 2may2015

چین یکی از چهار قدرت بانفوذ جهانی، پرجمعیت‌ترین کشور و اقتصاد دوم جهان است؛ چین بازیگر اصلی در شرق آسیا، عضو دائم شورای امنیت و یک قدرت مستقل هسته‌ای در جهان است (قلی‌زاده و شفیع‌ی، ۱۳۹۱: ۱۲۹). چین ضلع سوم مثلث راهبردی جهان^۱ پس از دوران جنگ سرد و نظم دوقطبی است. چین ضمن تلاش برای ایجاد گروه ASEAN+3 (چین، کره جنوبی و ژاپن) و توسعه همکاری همه‌جانبه با اتحادیه آسیا پاسفیک سعی در جلب رضایت این کشورها بر حول محور توسعه همکاری در حوزه بازار انرژی آسیا و بازسازی زیرساخت صنعت نفت عراق و تسهیل عرضه انرژی دارد (Cornelius and story, 2007: 9). چین نیم‌نگاهی به منابع انرژی ایران نیز دارد و باتوجه به مواضع انقلابی ج.ا.ایران در مقابل غرب سعی دارد در بخش انرژی سرمایه‌گذاری و به تقویت روابط دو کشور در عرصه نظامی و سیاسی نیز بپردازد (chang, 2001: 237).

روابط آمریکا و چین به قرن ۲۱ شکل خواهد داد (اوباما، ۲۰۰۸: ۷۸). از سوی دیگر آمریکا بزرگ‌ترین تهدید برای چین در قرن ۲۱ م اس ((سند دفاعی ارتش خلق چین، ۲۰۱۵: ۶)، آمریکا در دریای چین جنوبی با انعقاد انواعی از قراردادهای با تایوان و اقیانوسیه، چین را محاصره کرده است. "دنگ شیائوپینگ^۲ هنگام ملاقات با ریچارد نیکسون^۳ در ۳۱ اکتبر ۱۹۸۹ گفت که "آمریکا قدرتمند است و چین ضعیف است و چین قربانی می‌شود... اگر چین به خود احترام نگذارد، قادر به ایستادن نیست و عزت ما از بین می‌رود (مهدوی اصل، ۲۰۱۲: ۲). همچنین منطقه تبت و سین‌کیانگ^۴ مناطق امنیتی برای چین محسوب می‌گردد. چین مدل لیبرال دموکراسی آمریکایی را برای توسعه نمی‌پذیرد و توسعه اقتدارگرایانه را محور سیاست‌گذاری توسعه‌ای این کشور قرار داده است از سوی دیگر واشنگتن مدعی است که سعی می‌کند به نفع شرکا و متحدین سنتی خود در منطقه وارد عمل شده تا مانع پیشروی پکن شود (Tellis, 2013: 16).

چین در سیاست خارجی با سایر کشورها بر این موارد تأکید دارد: "احترام متقابل به حاکمیت و تمامیت ارضی، عدم تجاوز و مداخله، نیل به سیاست کسب منافع متقابل در برقراری رابطه، برقرار همزیستی مسالمت‌آمیز" (حسن‌زاده، ۱۳۸۷: ۱۹). همچنین پیگیری دستیابی به مؤلفه‌هایی چون "قدرت نرم، راهبرد مبتنی بر ژئوپلیتیک امنیت اقتصادی، مشارکت کامل با آمریکا و متعادل کردن این قدرت با ابزار دیپلماسی، اقتدار مرکزی در منطقه و غرب آسیا، مطیع و رام کردن همسایگان، شکوه امپراتوری و جایگاه حقیقی خویش در جهان، و مدل اقتدارگرایانه توسعه چینی در مقابل مدل کاپیتالیستی اجماع واشنگتن^۵ است". پس از قرن‌ها گوشه‌نشینی و انزوا از جریان‌های جهانی در دوران مائو، چین اکنون صحنه جهان را در می‌نوردد (فنبی، ۱۳۹۹: ۸). کتاب سفید 2015 طرح گسترش برنامه های فضایی، تقویت نیروهای هسته‌ای با قابلیت حمله نظامی میان‌برد و دوربرد و تأکید مجدد بر نیروی هوایی ارتش خلق چین را ارائه کرد (Gady: 2015: ۳۹). ایران، پاکستان و افغانستان ابزار نرم موازنه‌سازی چین در مواجهه با آمریکا هستند؛ اما رابطه با روسیه در قالب هماهنگی راهبردی برای چین از اهمیت برخوردار است. چین هوشمندانه در جنگ روسیه/اوکراین بی‌طرفی مبتنی بر عدم رویارویی با آمریکا را حفظ کرد و "دیپلماسی" را تنها راه‌حل بحران اوکراین اعلام کرد^۶. از سوی دیگر چین در راستای توسعه رابطه با جهان عرب، باشگاه چینی عربی تأسیس کرده است و توافق‌نامه راهبردی با عراق (نفت در برابر توسعه)، عربستان و امارات و قطر را منعقد کرده است. در دیدار رئیس‌جمهور چین از عربستان سی و چهار قرارداد سرمایه‌گذاری از جمله در زمینه انرژی سبز، هیدروژن سبز، سیستم‌های فتوولتائیک خورشیدی، فناوری اطلاعات، خدمات ابری، حمل‌ونقل، لجستیک، صنایع پزشکی، مسکن و کارخانه‌های ساختمانی میان دو کشور به امضا رسید. (خبرگزاری واس عربستان سعودی، ۸ دسامبر ۲۰۲۲). رهبری چین آشکارا حامی تقویت نقش خود در نظم بین‌المللی به هزینه آمریکا و متحدان و شرکای توسعه‌یافته صنعتی غرب این کشور است (باقی، ۱۳۹۹: ۲۶۶). چین با

^۱ - دو ضلع دیگر این مثلث آمریکا و فدراسیون روسیه هستند

^۲ - Deng Xiaoping

^۳ - Richard Nixon

^۴ - Tibet and Xinjiang

^۵ - Washington consensus:

موافقتنامه‌ای در خصوص آزادسازی بازارها، خصوصی شدن شرکتهای دولتی و سیاستهای دیگری است که مانند کاهش رسمی ارزش پول رایج و مقررات زدایی، مشوق سرمایه‌گذاری خارجی است.

^۶ - سخنان ژانگ جون نماینده چین در شورای امنیت

اجاره بنادری در جیبوتی، پاکستان و کامبوج باهدف صادرات مازاد تولید به قدرت‌افکنی آرام در اقیانوس هند مشغول است. سند دفاعی ارتش خلق چین به تقویت لجستیکی ارتش چین در مناطق فرامرزی تأکید دارد. در کنترل داشتن ۷۵ بندر در ۴۶ کشور جهان در دستور کار این کشور است. (نامه دفاع ملی چین در عصر جدید، ۲۰۱۹: ۳۲). چین مشکلاتی نیز در طرح «کمربند، راه» دارد، برای مثال سرکوب اویغورها^۱ مورد اعتراض ترکیه است (نامه دفاع ملی چین، ۲۰۱۹: ۳۵). ابتکار "کمربند، راه" شبکه گسترده‌ای از سرمایه‌گذاری در زیرساخت‌های حمل‌ونقل، تجارت و ترانزیت در بر می‌گیرد. ابتکار "کمربند، راه" مزایای زیر را برای چین در پی دارد (امیراحمدیان، ۱۳۹۵: ۱۶):

- صدور کالای چینی به سه قاره جهان

- توسعه اقتصادی آسیا و گسترش نفوذ چین

- ۶۵ کشور جهان را به هم متصل می‌کند و ۶۵ درصد جمعیت جهان و ۳/۴ منابع انرژی و ۴۰ تا ۶۰ درصد اقتصاد جهان را در بر می‌گیرد.

- ۳۹ درصد مساحت زمین را پوشش می‌دهد.

- ۱۲۵ کشور جهان و ۲۹ سازمان بین‌المللی بالغ بر ۱۷۳ موافقت‌نامه با چین را امضا کرده‌اند.

- به هژمونی چین در آسیای جنوب شرقی ختم می‌گردد.

- ابتکاری به سمت جهان چندقطبی است.

- طرح بزرگ "کمربند، راه" معضل بازرسی کشتی‌های چینی توسط نظامیان امریکا را در تنگه مالاکا حل خواهد کرد.

۳-۲- قابلیت‌ها و جهت‌گیری سیاست منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران

ابعاد ساختاری دولت در ایران عبارت‌اند از بلوک قدرت، ساخت‌های نهادی و ساخت قلمرو (درستی، ۱۳۹۱: ۷۴). در این منظومه سه‌بعدی نمی‌توان به نقش مهم رهبری بی‌توجه بود. دو بعد ویژگی‌های فردی رهبر (کنترل روند سیاست‌گذاری و نیاز رهبر به اطلاعات و بستر کلی عمل) از اهمیت برخوردار است (هرمان، ۱۳۹۲: ۱۱۷). برای سیاست‌گذاری، هماهنگی بلوک قدرت باتکیه بر نهادهای مؤثر و کارآمد و استفاده بهینه از قلمرو جغرافیایی و فضایی مهم است. جغرافیای ایران از لحاظ موقعیت از سه ویژگی برخوردار است، متصل به موقعیت بری اورآسیاست، به علت داشتن سواحل طولانی در دریای عمان و خلیج فارس از موقعیت بحری برخوردار است و به لحاظ داشتن تنگه هرمز دارای موقعیت گذرگاهی است (ناجی، ۱۳۸۴: ۴۴). ج.ا.ایران در شرایط کنونی متأثر از تحریم‌های اولیه و ثانویه آمریکاست. اقتصاد ایران از تحریم‌ها آسیب جدی دیده است. نیاز سامانه مدیریتی کشور به کارآمدی قوی‌تر نیز مزید بر علت است. بیماری اقتصاد ایران ناشی از تجارت خارجی محدود است. سیاست خارجی ج.ا.ایران در ترویج تجارت خارجی نیازمند تحرک قوی‌تر است؛ اما سهم عدم توفیق سیاست خارجی از کاهش رفاه جامعه همواره محل بحث بوده است. محیط داخلی تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری برای گسترش روابط با چین نوظهور از اهمیت برخوردار است؛ بنابراین جمیع کدهای مورد اشاره بالا در توسعه و یا عدم توسعه روابط با چین نوظهور واجد واکاوی و ارزش‌گذاری است.

رویکرد سیاست خارجی نگاه به شرق از ۱۳۶۸ خ در دستور کار دستگاه سیاست خارجی ج.ا.ایران قرار گرفت (ایمانی، ۱۳۹۷: کد مطلب ۱۱۲۹۳۷). گفتمان نظم نوین جهانی از ۱۳۶۹ خ به بعد از سوی آمریکا سبب اتخاذ رویکرد نسبتاً مشابه ایران و چین در معادلات منطقه‌ای و بین‌المللی گردید تا جایی که رئیس‌جمهور وقت ایران در دیدار از پکن در سال ۱۳۷۱ بر همکاری دو کشور ضدسلطه تأکید کرد (گارور، ۱۳۸۸: ۱۷۱-۱۶۱). به این ترتیب ایران در مسئله حقوق بشر و تایوان، از چین حمایت کرد (مینگ، ۱۳۸۹: ۵). اما با فشار آمریکا بر چین روابط ایران و این کشور در سال ۱۳۷۶ خ به پایین‌ترین سطح تنزل یافت (گارور، ۱۳۸۸: ۱۷۱). سیاست خارجی نگاه به شرق در دولت اصلاحات ادامه یافت؛ اما دولتمردان چین رابطه با ایران را در گستره‌ای تعریف می‌کردند که رابطه با آمریکا مخدوش نگردد؛ بنابراین ایران نتوانست شریک تجاری راهبردی برای چین تلقی شود (ثقفی عامری و احدی، ۱۳۸۷: ۸۵-۷۷).

¹ - The Uyghurs

اما مواضع ایران و چین در مواجهه با حمله اول آمریکا به عراق یکسان بود و با این حمله مخالفت کردند (صادقی، ۱۳۹۶: ۱۳۲). در این دوره چین نوظهور بدیل سیاسی در سیاست نگاه به شرق بود و به عنوان یک کشور نو هژمون بدیل ایالات متحده آمریکا تلقی می‌گردید و تلاش شد روابط دو کشور به سطح ائتلاف راهبردی ارتقا یابد (گوهری مقدم، ۱۳۸۶: ۱۲). گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس نیز اذعان داشت چین و ایران سابقه هیچ‌گونه تعارض و مخالفت ندارند و هر دو در مسائل استراتژیک همفکری دارند و هر دو به عنوان متحد طبیعی دارای قابلیت‌های متعدد همگرایی هستند (مرکز پژوهش‌ها، ۱۳۸۵). چین نسبت به اعمال تحریم‌ها علیه ج.ا.ایران هیچ‌گاه از حق و توی خود برای جلوگیری از وضع تحریم استفاده نکرده است؛ زیرا در راستای منافع ملی خویش، حسن رفتار با آمریکا اولویت دارد؛ اما به صورت اعلامی علیه وضع تحریم‌های ج.ا.ایران واکنش منفی نشان داده است (عسگریان، ۱۳۹۰: ۱۴۴-۱۴۲). به نظر می‌رسد حجم مبادلات تجاری ۱۶ میلیارد دلاری ج.ا.ایران با چین (مصاحبه رئیس اتاق بازرگانی ایران و چین در ششم فروردین ۱۴۰۰) در مقابل مبادلات تجاری ۷۲ میلیارد دلاری چین و آمریکا (خبرگزاری ج.ا.ا در ۱۷ آذر ۱۴۰۰) مبین رفتار چین نسبت به ج.ا.ایران است. از این منظر ایجاد اشتراک منافع میان ج.ا.ایران و چین گرچه دشوار امام ممکن به نظر می‌رسد.

۴-۲- منافع مشترک ایران و چین

ایران و چین به عنوان دو دولت تجدیدنظرطلب در عرصه سیاست بین‌الملل با نظام سلطه مخالف هستند و از نظام چندقطبی حمایت می‌کنند (صادقی، ۱۳۹۶: ۱۲۱). نظم تک‌قطبی منجر به پایه‌ریزی ائتلاف ضد هژمونیک به رهبری چین به منظور تبدیل شدن به قدرت رقیب ایالات متحده می‌شود (هانینگتون، ۱۳۹۰: ۲۲۹). این وضعیت همان ظهور قدرت محور پاسیفیک در مقابل محور آتلانتیک است. ج.ا.ایران و چین بر این نکته تأکید دارند که مشارکت آمریکا در شرق آسیا باید در حد مهمان بماند، همچنین دو کشور مناسبات عمیق تاریخی مانند جاده ابریشم که قدمت آن به قرن اول میلادی باز می‌گردد دارند.

در پیش‌نویس تفاهم‌نامه ۲۵ ساله، روابط ایران و چین راهبردی تعریف شده است (در عمل چین رابطه با همسایگان را برای جایگاه ایران تعریف کرده است). توسعه بندر جاسک، تأسیس شهر صنعتی، ساخت پالایشگاه، کارخانه‌ها پتروشیمی، فولاد، آلومینیوم، شهر هوشمند و شهر ساحلی در مجاورت چابهار از جمله مطلوبیت‌های تفاهم‌نامه است. برای اجرای پروژه‌های تفاهم ۲۵ ساله با چین، ایران باید از تحریم آمریکا رها گردد تا پیمانکاران و بانک‌ها و مؤسسات مالی چین مشمول جریمه آمریکا نگردند. به نظر می‌رسد قراردادهای مرتبط با تفاهم‌نامه ۲۵ ساله باعث ارتقا جایگاه منطقه‌ای ایران خواهد شد. گسترش همکاری‌های دوجانبه اقتصادی و تجاری، تعامل مؤثر بین دستگاه‌های عمومی دولتی و بخش خصوصی و مناطق آزاد و ویژه، افزایش میزان اثرگذاری در حوزه‌های اقتصادی، فناوری و گردشگری، مشارکت راهبردی در حوزه‌های مختلف اقتصادی و دانشگاه‌ها و بخش فناوری، حمایت از مواضع یکدیگر و همکاری در مجامع بین‌المللی و سازمان‌های منطقه‌ای و امنیتی و مبارزه با تروریسم و گسترش همکاری نظامی برای تقویت ظرفیت‌های دفاعی و راهبردی، در بند دوم این تفاهم‌نامه مورد اشاره قرار گرفته است. (پیش‌نویس تفاهم ۲۵ ساله، سایت تابناک، ۲۲ تیر ۱۳۹۹، کد خبر: ۹۹۰۰۵۴).

به نظر می‌رسد تفاهم‌نامه ایران/چین چندجانبه‌گرایی را در ساختار روابط بین‌الملل تعمیق خواهد بخشید. این تفاهم‌نامه اگر به قراردادهایی منتهی گردد منجر به تغییر ایستار ذهنی نخبگان سیاسی دو کشور خواهد شد و آنان را از بازی خطی روابط بین‌الملل و دوگانه دوست/دشمن به سمت بازی‌های پیچیده و چندوجهی بین‌الملل با تکرار بازیگران دولتی و غیردولتی سوق خواهد داد. به این ترتیب تعریف عملیاتی از دشمن در ایستار ذهنی نخبگان سیاسی ایران دچار دگردیسی خواهد شد. همچنین موازنه‌گرایی در سیاست خارجی ج.ا.ایران عملی خواهد شد.

با توسعه روابط ایران/چین تغییر در منطق بازی بازیگران منطقه‌ای مخصوصاً (ایران/عربستان) از بازی با قدرت سخت به سوی بازی با قدرت نرم ممکن می‌گردد. بندهای ۶ و ۷ تفاهم‌نامه بر راهبردی بودن آن و نظارت بر اجرا از سوی رهبران دو کشور و همچنین همکاری دوجانبه و چندجانبه را از طریق برنامه‌های مشترک در کشورهای همسایه یا ثالث تشویق می‌کند (منبع پیشین، ۲۲ تیرماه ۱۳۹۹).

۵-۲- عوامل محیطی مؤثر بر توسعه روابط ایران/چین

رقابت تنگاتنگ آمریکا و چین در منطقه ایندوپاسیفیک^۱ مهم‌ترین عامل مؤثر بر توسعه روابط ایران و چین است و ممکن است تفاهم‌نامه ۲۵ ساله و قراردادهای مابعد آن زیرمجموعه طرح بزرگ "کمربند، راه" چین قرار گیرد. منطقه ایندوپاسیفیک (آسیا پاسیفیک) با بالغ بر ۳۶ کشور قاره‌ای، شبه‌جزیره‌ای و مجمع‌الجزایری از جمله ده‌هزار جزیره مسکونی با بیش از ۳ میلیارد جمعیت شامل دو کشور هند و چین است.^۲ این منطقه محل تلاقی چین و آمریکا است. منطقه تمرکز سرمایه و فناوری است، پویاترین اقتصاد دنیا با بالاترین رشد در آن متمرکز است. آسه‌آن^۳ مهم‌ترین کانون تحولات اقتصادی واقع در این منطقه است. در این منطقه به بیش از سیصد زبان سخن گفته می‌شود و بزرگ‌ترین دموکراسی جهان (هند) و بزرگ‌ترین کشورهای اسلامی (اندونزی، مالزی و شبه‌قاره هند) واقع در این منطقه است. ۴۰ درصد خروجی اقتصاد جهان واقع در این منطقه است (چین و ژاپن و کره جنوبی). پیشرفته‌ترین ارتش‌های جهان و سه قدرت اعلامی هسته‌ای واقع در این منطقه است. ۷۰ درصد تجارت جهانی از طریق آبراه‌های راهبردی مانند مالاکا و سوندا^۴ در این منطقه صورت می‌گیرد. ۷۵۰۰۰ کشتی در این منطقه آسیا را به خاورمیانه و اروپا وصل می‌کند (مرکز پژوهش‌های مجلس، ابتکار کمربند و راه، ۱۳۹۸: ۱۱).

هرگونه تلاش برای ایجاد تحول نظامی نمی‌تواند بیانگر اهداف و نیات خیرخواهانه چین در منطقه باشد (3: Cunha, 1998). اغلب همسایگان چین مانند هند، ژاپن، سنگاپور، کره جنوبی، ویتنام، فیلیپین در مهار و سد نفوذ چین، با آمریکا هم‌داستان‌اند (Mearsheimer, April 2006: 61).

در ۱۹۹۵ راهبرد امنیتی آمریکا در شرق آسیا پاسیفیک بر نقش قدرت نظامی تأکید داشت. چین در مقابل آمریکا، در کنار نوسازی و اصلاحات اقتصادی به نوسازی تسلیحاتی پرداخت. اصلاحات دنگ شیائوپینگ گسترده بود. شعار معروف وی که گربه باید موش بگیرد حالا چه فرق می‌کند سیاه یا سپید (شادکانی، ۱۳۹۹: ۱)، نشان از عمل‌گرایی هیئت حاکمه جدید چین بود. با رویکرد جدید اولین زیردریایی چین در سال ۲۰۱۴ وارد آب‌های دریای چین شد. به نظر می‌رسد تا ۲۰۳۵ چهار ناو هواپیمابر چینی وارد آب‌های بین‌المللی گردد. به این ترتیب قدرت عظیم اقتصادی چین توازن قدرت نظامی را به نفع این کشور در مقابل ایالات متحده تثبیت خواهد کرد. البته چین تاکنون برنامه گسترده احیاء زمین در جزایر مورد مناقشه اسپارتلی^۵ (جزایر مورد مناقشه چین، تایوان، مالزی، فیلیپین و ویتنام) در دستور کار داشته است، ساخت جزایر و نظامی کردن آنها با ایجاد باند ۳۰۰۰ متری و انتقال سلاح‌های دفاعی، نصب رادار و تأمین لجستیک و ترابری و حمله سایبری به بخش صنعت ایالات متحده و سرقت اطلاعات ۲۲ میلیون شهروند آمریکایی و حمایت از رژیم‌های اقتدارگرا در برخی مناطق جهان از جمله اقدامات بین‌المللی چین بوده است (شادکانی، پیشین، ۱۳۹۹: ۵۸).

از سوی دیگر پیمان فراپاسیفیک در ۲۰۰۵ توسط بروئی، شیلی، نیوزیلند و سنگاپور^۶ توجه اوپاما را جلب کرد و پیمان تجارت آزاد با ۱۲ کشور در دوسوی اقیانوس آرام شکل گرفت (مشارکت ترانس پاسیفیک یا TPP^۷). این پیمان شرکای آمریکا در نفتا^۸ یعنی کانادا و مکزیک را نیز در بر گرفت.^۹ واکنش چین به TPP ایجاد شبکه عظیم تجاری جدید یعنی جاده ابریشم (طرح کمربند، راه) بود. رویکرد آمریکا در مقابل چین، ژست همکاری‌جویانه همراه رویکرد تقابل‌جویانه بوده است. استراتژی امنیت ملی ۲۰۱۷ آمریکا، ایندوپاسیفیک را منطقه‌ای از ساحل غربی هند تا سواحل غربی ایالات متحده می‌داند. آمریکا در پی مشارکت حداکثری هند برای ایجاد موازنه در منطقه ایندوپاسیفیک است. همکاری بین استرالیا، هند و ژاپن مدنظر آمریکاست، بنابراین در سال ۱۳۸۳ خ به مانور نظامی مشترک ایران و هند اعتراض کرد. به نظر می‌رسد مجموعه تحولات پیچیده و چندوجهی بالا بر رویکرد چین نسبت به ج.ا.ایران تأثیرگذار است.

^۱ -Indo-pacific

^۲ - A free and open Indo pacific, nov.2019, pp:6i

^۳ -ASEAN business advisory council

^۴ - Malacca and Sundae

^۵ -sparty islands

^۶ - Brunei, Chile, Singapore and New Zealand

^۷ - The Trans-Pacific Partnership (TPP)

^۸ -NAFTA

^۹ - اوپاما نتوانست این پیمان را به تایید سنا برساند و در نهایت ترامپ از آن عقب‌نشینی کرد.

ج. ایران با وسعت سرزمینی و موقعیت ژئوپلیتیکی مطلوب در خاورمیانه و خلیج فارس می‌تواند شریکی راهبردی برای چین نوظهور باشد؛ بنابراین سیاست‌گذاری مطلوب و کم‌هزینه در مواجهه با چین نوظهور از اهمیت برخوردار است.

۳- روش‌شناسی پژوهش (نظریه سیاستی)

در این پژوهش از روش تحقیق اسنادی جهت تحلیل تأثیر ابعاد "فرهنگ سیاسی اجتماعی ایران و چین"، "جهت‌گیری‌های سیاست خارجی دو کشور"، و "عوامل محیطی" بر سیاست‌های رابطه با چین استفاده می‌شود. پژوهش اسنادی بر مبنای استفاده از اسناد و مدارک است و زمانی مورد کاربرد است که تحقیق مرتبط با پدیده‌های موجود بوده و محقق درصدد شناسایی تحقیقات قبلی در مورد آن موضوع برآمده باشد و یا آنکه پژوهش، نیاز به استفاده از اسناد و مدارک را ایجاب نماید و در اصطلاح آنکه بخواهیم در یک زمینه خاص، مأخذیابی کنیم (ساروخانی، ۱۳۸۳: ۲۵۶). همچنین نظریه سیاستی مطلوب واقع‌گرایی سیاسی است. نوع بشر در زمان‌ها و مکان‌های مختلف مطابق گزاره‌های رئالیسم عمل نموده است (Elman, 2007: 12). مهم‌ترین مفروضات نظری مشترک بین شاخه‌های مختلف رئالیسم به شرح زیر دسته‌بندی می‌شود: آنارشیک بودن نظام بین‌الملل، خودخواه بودن دولت‌ها، نقش مهم نظام بین‌الملل در چگونگی رفتار دولت‌ها در عرصه بین‌الملل، احتمال استفاده از زور و اتخاذ سیاست‌های معطوف به هدف از سوی دولت‌ها برای حفظ منافع یا امنیت خویش، (مشیرزاده، ۱۳۹۶: ۱۲). به این ترتیب دولت‌محوری و اولویت منافع ملی و میل دولت‌ها به کسب و توسعه قدرت در محیط آنارشیک بین‌الملل از ستون‌های سه‌گانه واقع‌گرایی است. قدرت از نظر واقع‌گرایان خصوصیت بنیادین سیاست است و رفتار سیاسی مبتنی بر پیشبرد منافع خود است و منافع ریشه در سرشت انسان دارد. بقای ملی مهم‌ترین هدف در سیاست خارجی است و منافع را باید دنبال کرد که بقای ملی را به خطر نیندازد. دیپلماسی انعطاف‌پذیر ابزار اصلی در سیاست خارجی برای کاهش تعارضات است؛ اما در مقابل دولت‌های ایدئولوژیک همیشه مفید نیست، زیرا این دولت‌ها در هدایت سیاست خارجی خویش‌نظمی لازم را ندارند. ساختار سیاسی داخلی در سیاست خارجی مؤثر است و دولت‌هایی که ساختار سیاسی باثبات دارند کمتر دست به ماجراجویی خارجی می‌زنند. در مقابل دولت‌های انقلابی ممکن است چنین اقداماتی داشته باشند (کیسینجر، ۱۳۹۲: 68). سیاست خارجی مناسب سیاستی است که در چارچوب موازنه قدرت عمل کند؛ یعنی در هر تعارضی از طرف ضعیف‌تر منازعه حمایت کند و از قدرتمند شدن طرف قوی‌تر ممانعت به عمل آورد (دوئرتی و فالتزگراف، ۱۳۷۲: ۱۷۹-۱۸۶). واقع‌گرایی سیاسی یک ساختار نظری سیاست‌گذاری خارجی عقلانی ارائه می‌کند که تجربه هیچ‌گاه به طور کامل به آن نائل نمی‌شود (مورگنتاو، ۱۳۷۴: ۱۵). مورگنتاو^۱ تأکید دارد که سیاست خارجی محصول تصمیمات و اقدامات افرادی است که به نام دولت‌ها عمل می‌کنند، این افراد نیز اطلاعات جامع و کامل ندارند و آنچه می‌دانند بخش کوچکی از کل است و باید بقیه را حدس بزنند و تنها آینده است که ثابت می‌کند چه کسی از میان حدس‌های مختلف، انتخاب درست را انجام داده است (مورگنتاو، ۱۳۷۴: ۱۸۴). برای تعامل دوجانبه ایران/چین در بستر ساختارهای شکل یافته بین‌المللی و منطقه‌ای باید طیفی از بازیگران دو سوی قرارداد به کنشگری بین‌المللی پردازند. تعامل و تفاهم ج.ا.ایران با چین در واقع چندوجهی است. بازیگران دولتی و بخش خصوصی در آن دخیل هستند و بازیگران منطقه‌ای و جهانی بر روند مناسبات دو کشور تأثیرگذار هستند. به نظر می‌رسد توسعه رابطه با چین نوظهور نیز در بستر نظری واقع‌گرایی به عنوان نظریه سیاستی راه‌گشا ممکن می‌باشد. زیرا برای حل یک مشکل به روش مداخله سیاستی، باید یک نظریه سیاستی^۲ ارائه شود (ایمانی، ۱۴۰۱: ۵۳). هر دو کشور بر منافع عینی خویش تأکید دارند. رویکرد سیاست خارجی ایران در مواجهه با چین نوظهور در جمیع جهات متأثر از منافع ملی ج.ا.ایران است. از سوی دیگر پذیرش الگوی توسعه سرمایه‌داری در چین که در تعارض با آموزه‌های سوسیالیسم است نیز متأثر از منافع ملی چین و رویکرد واقع‌گرایانه این کشور در مواجهه با نظام سرمایه‌داری است. به نظر می‌رسد واقع‌گرایی منجر به تعامل راهبردی ایران و چین می‌گردد. واقع‌گرایی حاکم بر راهبرد گسترش رابطه ایران با چین در بستر مناسبات حاکم بین‌المللی و واقعیات موجود منطقه‌ای است. سطوح سه‌گانه محیط داخلی، محیط منطقه‌ای و محیط بین‌المللی با وجود قدرت جهانی و همون ایالات متحده آمریکا بر کنش واقع‌گرایانه روابط ایران/چین مؤثر است که در این پژوهش مورد مذاقه قرار گرفته است.

¹ - Hans.J. Morgenthau

² -Program Theory

۴- تجزیه تحلیل پژوهش

تحلیل سیاست‌های توسعه رابطه ایران با چین مسئله پژوهش است. وجوه فرهنگ سیاسی و اجتماعی، قابلیت‌ها و جهت‌گیری‌های سیاست منطقه‌ای دو کشور و عوامل محیطی بین‌الملل در قرارگرفتن سیاست‌های رابطه ایران با چین نوظهور در دستور کار سیاستی و همچنین صورت‌بندی سیاست‌ها مؤثر بوده است. پیشنهاد اجرایی سیاست‌ها سرانجام این پژوهش است. در توسعه رابطه با چین نوظهور انواعی از سازمان‌های رسمی و غیررسمی، اقتصادی و فرهنگی و سیاسی مشارکت دارند. به عبارت دیگر هم در بلوک قدرت باید صدایی واحد در راستای توسعه روابط شنیده شود، هم شبکه‌ای از نهادهای دولتی و غیردولتی در روابطی هم‌افزا فعال باشند و هم از قلمروهای جغرافیا و قدرت بهره حداکثری گرفته شود تا روابطی مبتنی بر تأمین حداکثری منافع ملی ایجاد شود؛ بنابراین ضرورت دارد سیاست‌گذاری مسئله‌محور با کارآمدی بالا در این عرصه انجام گردد؛ لذا مطلوبیت دارد که تصمیم‌سازان و تصمیم‌گیران با رویکرد واقع‌گرایی به ساخت و اجرای سیاست‌های مطلوب در توسعه رابطه با چین نوظهور بپردازند. توزیع نامتقارن قدرت چه در بین بازیگران جهانی و منطقه‌ای و چه بازیگران داخلی عرصه سیاست‌گذاری رابطه با چین واقعیت محیط سیاست‌گذاری در این عرصه است. از سوی دیگر چین با اولویت‌دادن به منطقه‌گرایی اقتصادی و ایجاد هم‌افزایی بین موقعیت ژئوپلیتیک و ژئواکونومیک خود در شرق آسیا در پی ایجاد توازن نسبی محور پاسیفیک با محور آتلانتیک به رهبری آمریکا است؛ بنابراین واکنش در مواجهه با محور پاسیفیک به رهبری چین برای ج.ا. ایران نه یک انتخاب بلکه الزامی راهبردی است. بر اساس تحلیل داده‌های این پژوهش وجوه تفاوت ایران و چین تبیین می‌گردد:

جدول شماره ۲- مقایسه رویکردهای بین‌المللی ج.ا. ایران و چین

جمهوری اسلامی ایران	جمهوری خلق چین
آمریکا یک دشمن حداکثری مبتنی بر تحلیل خطی دوست/دشمن است.	آمریکا یک شریک حداکثری تجاری و یک رقیب جهانی برای چین است
ج.ا.ایران بر آرمان‌گرایی انقلابی و دفاع از جنبش‌های آزادی‌بخش مخصوصاً در خاورمیانه تأکید دارد.	چین بر عمل‌گرایی و اولویت قدرت اقتصادی این کشور در تعاملات بین‌المللی تأکید دارد
افغانستان و آسیای میانه لنگرگاه‌های امنی برای تعامل ایران و چین به نظر می‌رسد و می‌تواند اولویتی مهم در سیاست خارجی ج.ا.ا باشد	منطقه خلیج فارس لنگرگاه محل احتیاطی برای اتصال ایران و چین به نظر می‌رسد و می‌تواند اولویتی برای سیاست منطقه‌ای چین باشد.
ج.ا.ایران در حوزه سیاست خارجی واقع‌بین اما آرمان‌گرا و ارزشی عمل می‌نماید.	چین در حوزه تعاملات اقتصادی خارجی اقتدارگرا و امپریالیستی عمل می‌کند
حضور چین در بازار اقتصاد انرژی ایران، ممکن است تحرکات نظامی ج.ا.ایران و حملات از جنبش‌های آزادی‌بخش را در خاورمیانه محدود نماید.	به نظر می‌رسد چین و شرکت‌ها و مؤسسات مالی آن بدون مجوز وزارت خزانه‌داری آمریکا در ایران سرمایه‌گذاری نخواهد کرد
سرمایه‌گذاری سنگین چین در ایران، نیازمندی ماشین‌آلات را تأمین خواهد کرد؛ اما دسترسی ایران به فناوری پیشرو غرب را محدود خواهد کرد.	چین از شراکت پرسود با ایالات متحده دست نخواهد کشید.
حضور چین نمی‌تواند مانع حملات سایبری و واقعی علیه منافع منطقه‌ای ج.ا. ایران گردد.	دولت چین بدون ورود ج.ا.ایران به FATF وارد قراردادهای متعدد تجاری با این کشور نخواهد شد.

حمایت دموکراتیک جامعه از قرارداد ۲۵ ساله ایران/چین باعث چین در حوزه سیاست خارجی متمرکز و اقتدارگرا عمل می‌کند می‌شود که سیاست خارجی از تکثر به یکپارچگی میل نموده و چین به ایران امتیاز مؤثری بدهد.

نفی سلطه اساس سیاست خارجی ج.ا.ا بر اساس قاعده نفی چین در حال طی فرایند ابرقدرتی است و خواهان امتیازاتی در سبیل است، و قرارداد همکاری نظامی و اقتصادی با چین مادام روابط با سایر کشورها است. ابعاد سیاسی و اجتماعی و وجهه که به سلطه نینجامد مطلوب است اقتدارگرایی این کشور در هیاهوی رشد اقتصادی آن گم شده است.

مطلوب ج.ا. ایران، ایجاد موازنه بین محور پاسیفیک و محور چین در پی محوریت پاسیفیک در مواجهه با آتلانتیک است. آتلانتیک است.

در راستای سیاست‌گذاری خارجی، چرخه اصلی سیاست‌گذاری اقتصادی و سیاسی و فنی و فرهنگی در درون کشور بنیان‌گذاری گردد و این حلقه‌های سیاست‌گذاری به یکدیگر سنجاق گردد؛ آنگاه به رابطه با چین و سایر قدرت‌ها بر اساس قاعده توازن پرداخته شود. ضعف نظام اداری مرکزی که از موانع تفاهم با خارج است رفع گردد؛ انواع محدودیت‌های نهادی (نهادهای غیررسمی و رسمی) و انجماد نهادی که مانع مهم بر سر راه تفاهم با خارج است مرتفع گردد، از پیامدهای تغییرات منفی "وابسته به مسیر" مانند آسیب به تولید داخلی در تفاهم با چین غفلت نگردد. ج.ا. ایران اگر در پی ثبات باشد و توسعه یابد مطلوب است که یک گذار پارادایمی در حوزه امنیت انجام دهد. امنیت صرفاً حوزه نظامی نیست و ابعاد اقتصادی و فرهنگی آن باید لحاظ گردد و این ممکن نیست جز بهره‌برداری ماهرانه از ساختار نظام بین‌الملل و پذیرش نقش‌های جدید. به این ترتیب ج.ا. ایران باید بازی خویش را در زمین بین‌الملل انجام دهد و اجازه ندهد محیط امنیتی این کشور موضوع بازی بازیگران بین‌المللی قرار گیرد. توافق با چین می‌تواند ابزار مهم ثبات اقتصادی، اجتماعی و حتی سیاسی ایران باشد. به این ترتیب ج.ا. ایران در توسعه رابطه با چین نوظهور باید هم تغییر پارادایم امنیت را به انجام برساند، هم ظرفیت‌سازی محیط داخلی و هم ظرفیت‌سازی محیط منطقه‌ای و جهانی را به انجام برساند. به عبارت دیگر سیاست‌گذاری در این سه سطح مهم انجام گردد و پیوستگی در این سه سطح یک اصل بدیهی است. همچنین قابلیت‌های بلوک قدرت با قابلیت نهادی در بستر قلمرو ژئوپلیتیکی هم‌افزایی داشته باشد.

نتیجه

هرگونه سیاست‌گذاری توسعه روابط با قدرتی نوظهور مانند چین چندبعدی و چندوجهی است و نباید از ارتباط تنگاتنگ سیاست خارجی و سیاست داخلی در این فقره خاص چشم‌پوشی گردد. این دو بعد به شدت به یکدیگر پیوند خورده است تا حدی که می‌توان ادعا کرد در حوزه توسعه روابط ایران و چین باید توأماً از سیاست داخلی و خارجی سخن گفت. وضعیتی که در آن عنصر زمان به نفع آن کشوری است که دارای قدرت اقتصادی، روابط بین‌المللی و انسجام داخلی و نهادهای اقتصادی و سیاسی و فرهنگی توانمندتری است و همین عوامل ممکن است طرف مقابل را به کرنش و نرمش وادارد. گشایش در روابط بین‌المللی با گشایش باب مفاهمه و گفتگو در داخل منتج به منافع ملموس برای دولت و کشور می‌گردد. اصلاحات ساختاری و ایجاد شبکه‌های مختلف اقتصادی و سیاسی و فرهنگی و پیوند این شبکه‌ها به یکدیگر منجر به توانمندسازی ساختاری ج.ا. ایران و ارتقا توان چانه‌زنی سیاسی و انعقاد قراردادهای اقتصادی نافع گردد. در حوزه روابط خارجی، پیوندهای اقتصادی و بازرگانی می‌تواند کشور طرف قرارداد (چین) را متعهد نماید؛ زیرا هرگونه ماجراجویی نظامی کشوری ثالث، منافع ملی کشور طرف قرارداد را تحت الشعاع قرار می‌دهد. به این ترتیب ضریب امنیت ملی نیز با انعقاد قراردادهای تجاری و اقتصادی ارتقا می‌یابد. نکته نهایی درباره توسعه روابط با چین، شفافیت مذاکرات و مشارکت دادن افکار عمومی ایرانیان درباره قراردادهای احتمالی آینده است. به این ترتیب منافع ملی محافظت می‌گردد. از سوی دیگر سرمایه‌گذاری احتمالی چین در حوزه نفت و گاز و حمل‌ونقل ممکن است امنیت را برای این تأسیسات به ارمغان آورد. زیرا چین در

قرارداد با کشورهای عربی نیز حضور دارد و تفاهم با چین شبکه‌ای از کشورهای ذی‌نفع در منطقه را به یکدیگر سنجاق می‌نماید. همچنین ممکن است قدرت چانه‌زنی ایران در مقابل غرب را افزایش دهد و قدرت کشور را در سیاست خارجی موازنه‌گرایی تقویت نماید. ریشه‌کن کردن فقر و بهبود شرایط زندگی مردم در مناطق توسعه‌نیافته ممکن است از دست آورده‌ای توسعه روابط ایران و چین باشد. ورود به قراردادهای متعدد اقتصادی با چین، ایران را به بازیگر مهم جهانی تبدیل می‌نماید.

پیشنهاد‌های اجرایی پژوهش به شرح زیر است:

در ظرفیت‌سازی محیط داخلی، زیرساخت‌های فنی نظام سیاست‌گذاری در ایران با محوریت نهادهای حاکمیتی مرتبط به ترتیب زیر آماده گردد:

- ۱- ظرفیت‌های اقتصادی، معدنی، صنعتی و استراتژیک کشور استحکام یابد و به‌صورت زنجیره‌ای به یکدیگر اتصال یابد.
 - ۲- قدرت چرخه‌ای در مواجهه با محیط بین‌الملل از اهمیت برخوردار است، پس نوعی نهادسازی صنعتی انجام گردد و چرخه کشاورزی با صنایع تبدیلی و صنایع غذایی و خانگی و دیگر صنایع ایجاد گردد.
 - ۳- پس از ظرفیت‌سازی داخلی (ظرفیت معادن، ظرفیت سواحل مکران و...)، برنامه جامع در مواجهه با سرمایه‌گذاری خارجی لحاظ گردد.
 - ۴- ظرفیت حکمرانی در ایران باید دگرگون شود. تفاهم‌نامه ایران/چین باید با احتیاط در بند به بند به قرارداد تبدیل شود، یعنی ظرفیت گفتگوی دستگاه سیاست خارجی تقویت شود؛ و توان مانور برای آن ایجاد گردد.
 - ۵- رابطه تغییر نهادی در داخل با مطلوبیت سیاست‌گذاری در خارج توسط عواملان و کارگزاران تغییر درک گردد.
 - ۶- شرط وجود حقوق مالکیت مناسب نیروی بازار برآورده گردد تا قادر به ایجاد انگیزه در تصمیم‌گیران خصوصی شود و تخصیص اثربخش منابع تحقق یابد.
 - ۷- نهادهایی که تخصیص ناکارآمد منابع انجام می‌دهند از دایره تعامل با شرکت‌ها و دولت چین کنار نهاده شوند.
 - ۸- توازن مناسب بین مرزهای دولت و بخش خصوصی انجام گردد
 - ۹- در تفاهم و قرارداد با چین ساختارهای نهادی با یکدیگر ترکیب شوند تا وضعیتی را به وجود آورند که یک مسیر عمل جذاب‌تر و کم‌هزینه‌تر از مسیرهای دیگر شود، به این ترتیب انگیزه‌های شدیدی برای تصمیم‌گیران خلق می‌شود که مجموعه معینی از سیاست‌ها را انتخاب کنند (اجتناب کنند) و نظام ترجیحات را مشخص نمایند.
- اگر توسعه رابطه ایران و چین به قراردادهای مطلوب تبدیل گردد ممکن است صدها میلیارد دلار سرمایه‌گذاری خارجی جذب بازار ایران گردد، این سرمایه‌گذاری صرف زیرساخت‌ها و برنامه‌های توسعه‌ای در بخش سواحل مکران، صنایع دریایی و توسعه مناطق جنوب شرق کشور گردد.

منابع

- امید، علی (۱۳۸۸): *منطقه‌گرایی در آسیا: نگاهی به سازمان‌های آسیا، سارک و اکو*؛ تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌الملل
- امیراحمدیان، بهرام (۱۳۹۵): "ابتکار جاده ابریشم جدید چین (اهداف، موانع و چالش‌ها)"; فصلنامه مطالعات روابط بین‌الملل، سال نهم، شماره ۳۶، زمستان ۱۳۹۵
- ایمانی، علی (۱۴۰۱): *سیاست‌گذاری لجستیک نظامی مبتنی بر نظریه ملی‌گرایی مصرفی*؛ تهران: انتشارات دافوس
- او. هال، گریگوری (۱۳۹۴): *اقتدار، ارتقا و استیلا (چین، روسیه و آمریکا به دنبال ارتباط و قدرت)* (ت: غلامعلی چگنی‌زاده و مرتضی دامن‌پاک جامی)؛ تهران: اداره نشر وزارت خارجه
- اوباما، باراک حسین (۱۳۹۹): *در روی‌ای پدر* (ت: علیمراد کاکایی)؛ تهران: آزاد مهر
- اندرو، مت و وولکاک، مایکل (۱۳۹۸): *توانمندسازی حکومت* (ت: جعفر خیرخواهان و مسعود درودی)؛ تهران: انتشارات

توانمندسازی حاکمیت و جامعه

- ایمانی، علی (۱۳۹۷)؛ آسیای مرکزی محل سیاستگذاری خارجی نگاه به شرق؛ مرکز بررسی‌های استراتژیک نهاد ریاست جمهوری؛ کد مطلب: ۱۱۲۹۳۷؛ لینک: <http://css.ir>

- باقی، محمدحسین (۱۳۹۸)؛ *معمای چین*: رقابتهای ژئوپلیتیک در قرن ۲۱ و تغییر موازنه قدرت در شرق آسیا: مجموعه مقالات/گردآوری، تلخیص و ترجمه محمدحسین باقی؛ شورای سیاستگذاری مصطفی درویشی، بهراد مهرجو؛ ویراستار سعید ارکانزاده یزدی؛ تهران: انتشارات امین‌الضرب

- برژینسکی، زیگنیو (۱۳۹۲)؛ *چشم‌انداز استراتژیک آمریکا و بحران قدرت جهانی* (ت: سعید حاجی ناصری و فریدالدین حسینی مرام)؛ تهران: میزان

- ثقفی عامری، ناصر و احدی، افسانه (۱۳۸۷)؛ *ایران و سیاست نگاه به شرق*؛ تهران: پژوهشکده تحقیقات استراتژیک
- تیکتر، آرلن و ویور، اولی (۱۳۹۰)؛ *دانش روابط بین‌الملل در چهارگوشه جهان* (ت: علیرضا طیب)؛ تهران: ابرار معاصر
- حامی کلوانق، ولی‌الله (۱۳۹۴)؛ *روابط ایران و چین قبل و بعد از انقلاب اسلامی*؛ تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی
- حسن‌زاده، محمد (۱۳۸۷)؛ *نقش چین در امنیت اقتصادی ایران*؛ تهران: موسسه تدبیر اقتصاد
- درستی، احمد (۱۳۹۱)؛ *دگرگونی ساخت دولت در ایران پیشامدرن*؛ تهران: بنیاد حقوقی میزان
- ساروخانی، باقر (۱۳۸۳)؛ *روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی*، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، چاپ هفتم، جلد ۱

- سیف‌زاده، سیدحسین (۱۳۸۴)؛ *سیاست خارجی ایران*؛ تهران: نشر میزان
- سون تزو (۱۳۶۴)؛ *هنر جنگ* (ترجمه: حسن حبیبی)؛ تهران: انتشارات قلم
- شادکانی، محدثه (۱۳۹۹)؛ "گره باید موش بگیرد چه فرق می‌کند س‌ یاه یا سپید"؛ *مجله الکترونیکی تحلیل اقتصادی*، ۲۶ خرداد ۱۳۹۹

- شایگان، داریوش (۱۳۸۲)؛ *آسیا در برابر غرب*؛ تهران: امیرکبیر
- شیرخانی، محمدعلی و محروق، قاطمه (۱۳۹۹)؛ *خیزش چیت در عصر گذار*؛ تهران: دانشگاه تهران
- صادقی، سیدشمس‌الدین (۱۳۹۶)؛ *ائتلاف‌سازی در نظام بین‌الملل*؛ تهران: نشر فرزانه
- رجایی، فرهنگ (۱۳۹۵)؛ *تحول اندیشه سیاسی در شرق باستان*؛ تهران: نشر قومس
- فرانکوپن، پیتر (۱۳۹۹)؛ *راه‌های ابریشم نو* (ترجمه: حسن افشار)؛ تهران: نشر مرکز
- فنی، جانان‌تان (۱۳۹۸)؛ *آیا چین بر قرن ۲۱ ام سیطره خواهد یافت* (ت: شهریار خواجه‌ان)؛ تهران: نشر فتنو
- فالترگراف، رابرت و دوئرتی، جیمز (۱۳۹۱)؛ *نظریه‌های متعارض در روابط بین‌الملل* (ت: علیرضا طیب و وحید بزرگی)؛ تهران: نشر قومس

- فولر، گراهام (۱۳۷۷)؛ *قبله عالم ژئوپلیتیک ایران* (ت: عباس مخبر)؛ تهران: نشر مرکز
- قلی‌زاده، عبدالحمید و شفیعی، نوذر (۱۳۹۱)؛ *نظریه سیکل قدرت: فصل‌نامه روابط خارجی*؛ سال ۴، شماره ۴
- عسگریان، حسین (۱۳۹۴)؛ *چشم‌انداز روابط ایران و چین*؛ تهران: نشر ابرار معاصر
- کیسینجر، هنری آ (۱۴۰۰)؛ *کتاب چین* (ترجمه: حسین راسی)؛ تهران: فرهنگ معاصر
- گارور، جان (۱۳۸۷)؛ *چین و ایران شریکان باستانی* (ت: سعیده موسوی)؛ تهران: وزارت خارجه
- گوهرای مقدم، ابوذر (۱۳۸۷)؛ *جایگاه چین در سیاست نگاه به شرق ایران*؛ دفتر مطالعات سیاسی؛ شماره مسلسل ۸۴۳۴
- مشیرزاده، حمیرا (۱۳۸۴)؛ *تحول در نظریه‌های روابط بین‌الملل*؛ تهران: انتشارات سمت
- ملک‌محمدی، حمیدرضا (۱۳۹۴)؛ *مبانی و اصول سیاستگذاری عمومی*؛ تهران: سمت

- مور، برینگتون (۱۳۶۹)؛ *ریشه‌های اجتماعی دیکتاتوری و دموکراسی* (ت: حسین بشیریه)؛ تهران: مرکز نشر دانشگاهی
- مورگنتاو، هانس. جی (۱۳۸۴)؛ *سه یاست میان ملت‌ها، تلاش در راه صلح و قدرت* (ت: حمیرا مشیرزاده)؛ تهران: وزارت امور خارجه
- ناجی، سعید (۱۳۸۴)؛ *تحلیلی بر ژئوپلیتیک خاور نزدیک بزرگ*؛ تهران: موسسه انتشاراتی سپهر
- لیتل، دانیل (1381)؛ *تبیین در علوم اجتماعی* (ترجمه: عبدالکریم سروش)؛ تهران: صراط
- لیف، موری جی. (۱۳۹۷)؛ *مردم‌شناسی ادیان شرق* (ت: به بان رفیعی)؛ تهران: انتشارات علمی و فرهنگی
- لین کارل، تری (۱۳۹۸)؛ *معمای فراوانی* (ت: جعفر خیرخواهان)؛ تهران: نشر نی
- ویتفوجل، کارل آوگوست (۱۳۹۷)؛ *استبداد شرقی* (ت: محسن ثلاثی)؛ تهران: نشر ثالث
- هانتینگتون، ساموئل و دیگران (۱۳۹۰)؛ *ناگفته‌های سیاست بین‌الملل* (ت: عسگر قهرمان پور)؛ تهران: دفتر علم
- هانتینگتون، ساموئل (۱۳۷۸)؛ *نظریه برخورد تمدن‌ها* (ت: محمدعلی حمید رفیعی)؛ تهران: دفتر پژوهش‌های فرهنگی
- هرمان، چارلز (۱۳۹۲)؛ *سیاست گذاری خارجی و پافشاری بر خطا* (ت: علیرضا طیب)؛ تهران: موسسه فرهنگی مطالعات و تحقیقات بین‌المللی ابرار معاصر
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (معاونت پژوهش‌های سیاسی حقوقی) (۱۳۹۴)؛ *استراتژی نظامی جدید چین: ابعاد و پیامدهای منطقه‌ای و جهانی*؛ کد موضوع: ۲۶۰، شماره مسلسل: ۱۴۳۲
- مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (معاونت پژوهش‌های زیربنایی و امور تولیدی) (۱۳۹۸)؛ *ابتکار کمربند و راه: کد موضوع: ۲۵۰؛ شماره مسلسل: ۱۶۶۷۲*
- خبرگزاری واس عربستان سعودی، ۸ دسامبر ۲۰۲۲

- Da Cunha, D. (1998). Southeast Asian perceptions of China's future security role in its 'backyard'. *In China's Shadow: Regional Perspectives on Chinese Foreign Policy and Military Development, Santa Monica, CA: RAND*, 115-126.
- Dunne, T., Kurki, M., Smith, S., & Mearsheimer, J. J. (2006). Structural Realism. *International Relations Theories: Discipline and Diversity*, 71-88.
- Elman, C. (2007). Realism, [w:] M. Griffiths. *International Relations Theory for the Twenty-First Century. An Introduction*.
- Mahdavi Asl, Javad, Understanding of China's active defense policy which is defensive in nature, College of Defense Studies, National Defense University China Studies, 20 November 2012
- Pollack and Yang (2014), "Security Role in Its Backyard", in: *In China's Shadow*, Edited by Pollack and Yang, Rand .
- Pradhan, J. P., & Lazaroiu, G. (2011). Rise of Emerging Economies: An Introduction. *Economics, Management, and Financial Markets*, 6(1), 8-18.
- Rajagopalan, M. (2015). China defense budget rise to defy slowing economy.
- Tellis, A. J. (2013). Balancing without containment: A US strategy for confronting China's rise. *The Washington Quarterly*, 36(4), 109-124.
- Tyler, D. (2015). Chinese State Paper Warns "War Will Be Inevitable" Unless U.S. Stops Meddling In Territorial Dispute, www.zerohedge.com/news/2015-05-25/war-will-be-inevitable-unless-us-stops-meddling-terroitorial-dispute-chinese-state-ne.
- Zhou, Y. (1019). A Report on China's development and investment in land and water , Development Division, Department of Development and Planning, Ministry of Agriculture, China, A free and open Indo pacific, pp: 6
- www.china.org.cn/china
- www.Gitashenasi.com
- www.thebricspost.com